

Familjer ur evolutionsperspektiv: En läsning av *Tillsammans*

Anna Rotkirch *Tillsammans: Om familjelivets härlighet och svårighet*. Helsingfors: Schildts & Söderströms, 2014, 292 s.

Baksidestexten till Anna Rotkirchs *Tillsammans: Om familjelivets härlighet och svårighet* lovar mycket. Vardagliga problem ska få "sin lösning och knepiga frågor sin förklaring". Det hör kanske till det populärvetenskapliga formatet, och framför allt baksidestexter, att överdriva en boks ambitioner. Så istället för att bedöma hur väl boken lever upp till dessa ambitioner, kan det vara mer meningsfullt att fråga vad för slags lösningar och förklaringar den ger. Vad kan en populärvetenskaplig framställning av familjeforskning om våra nära relationer förmedla? Ska vi som läsare alls förvänta oss lösningar och förklaringar av den populariserade vetenskapen?

Mellan bokens två pärmar ryms tätt packade forskningsresultat om olika familjerelationer. Dessa blandas med personliga anekdoter ur författarens eget familjeliv och hennes vänners. Forskningsresultaten Rotkirch plockar ur kommer från sociologin, antropologin, och, här märks en speciell förtjuning hos författaren, evolutionsbiologin och evolutionspsykologin. De berör, i tur och ordning, moderskap, parförhållanden, faderns, barnets och mor- och farföräldrarnas plats i familjen, syskon- och vänskap. Det är alltså ett vitt familjebegrepp som Rotkirch använder sig av. Hon begränsar sig inte till vem som bor inom ett hushåll, vilket hon låter förstå är en vanlig utgångspunkt i familjeforskningen. Det är uttryckligen våra olika relationer till dem vi betraktar som vår familj som står i centrum. Därför ingår också vänskapsrelationer i diskussionen.

Det vida familjebegreppet underbyggs vidare genom bokens centrala utgångspunkt, människor utmärks genom att de har gemensam fostran. Det alltså inte bara den ena föräldern som sköter om uppfostran, såsom det är bland många djur. Det må vara så att mamman betyder mest, vilket Rotkirch slår fast redan i det första kapitlet, men många andra bidrar till barnets fostran. Till dessa hör inte bara fadern, utan också mor- och farföräldrar, syskon, kusiner, nya partners, och förstås också andra barnskötare. Denna gemensamma fostran skiljer människan från de stora aporna. Man måste gå till små apor, som tamariner och silkesapor, och inte till de mer närbesläktade chimpanserna, orangutangerna och gorillorna för att finna gemensam fostran bland aporna. Rotkirch lyfter också upp spekulationer om att denna gemensamma fostran var nyckeln till att människan skilde sig från de andra

stora aporna, och utvecklade intelligens och kultur (s. 14).

Det mänskliga behovet av gemenskap, sökandet, skapandet och upprätthållandet av relationer utgör alltså det bärande temat för boken. Som sig bör i en bok som också hämtar inspiration ur evolutionsbiologin och evolutionspsykologin, behandlas hormonnivåer i de olika stadierna i parförhållandet, förälskelse, passion och tillgiven kärlek, partnerval och äktenskaplig trohet. Vidare nämns vikten av att pappan (om

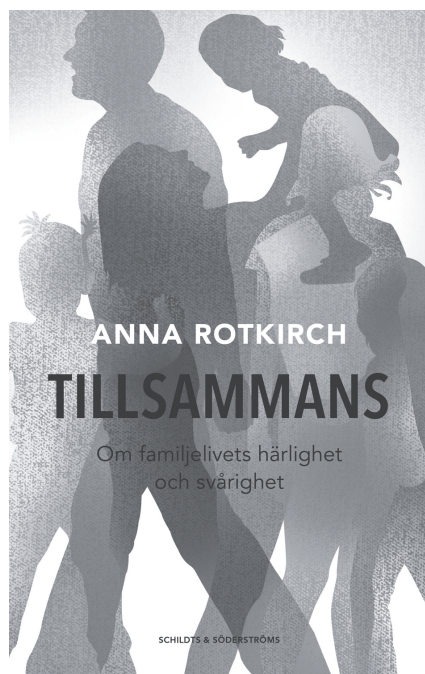
det finns en sådan) är aktivt närvarande och växelverkar med barnet och inte bara bor i samma hushåll, hur barnets utveckling går från att först skapa relationer i familjen för att kamrater sedan ska bli mer och mer viktiga. Rotkirch tar upp närhet och förtroelighet mellan syskon och vänner, samt hur många betydelsefulla relationer man i genomsnitt kan upprätthålla.

Samtidigt, såsom titeln antyder, uppmärksammas också de konflikter som kan uppstå inom alla nära relationer. Här diskuteras isolerade mammor som känner sig otillräckliga, deprimerade mammor som har problem att anknyta till sina barn, män som drabbas av babyfeber, syskongräl och –avund, far- och morföräldrar som inte får ha kontakt med sina barn. Som mest intressant tycker jag att boken blir när den ger inblickar i den finländska kontexten, såsom att monogami, snarare än serieförhållanden, är den vanligaste samlevnadsformen i Finland (s. 90), och då läsaren får del i svar

som getts i finska undersökningar om familjers situation. I det här avseendet är Rotkirchs bok ett intressant tillskott till en litteratur som oftast har en angloamerikansk slagsida.

Boken tangerar många olika frågeställningar och ger många ögonblick av igenkänning. Den presenterar även forskningsresultat som ibland motsäger den allmänna opinionen, som då Rotkirch försvarar kärnfamiljen som den bästa uppväxtmiljön för barnet. Det känns uppfriskande då hon konstaterar, "En våldsam och grälsjuk kärnfamiljär alltid dålig för barnen. Men ett urvattnat äktenskap där paret smågäbbas är inte mer skadligt för barnet än en skilsmässa skulle vara." (s. 144)

Som helhet blir boken dock lätt översködlig. Ställvis är boken dåligt redigerad och översättningen från finska till svenska lämnar flera gånger en del att önska. (När "tutkimus" avser "en undersökning" eller "en studie" är det bl.a. inte gångbart att översätta det med "en forskning" till svenskan.)

Det förekommer också brister i sättet att referera forskning som går utöver förlagens önskemål om att placera notapparaten så otillgängligt som möjligt i slutet av boken utan referenser i texten. Ett drag som tvärtemot att öka läsbarheten försämrar den för personer som är vana att ta till sig och bedöma forskningslitteratur.

Vid sidan av de här tekniska detaljerna rymmer boken för många olika forskningsansatser och resultat för att det ska bli en väl sammanhållen helhet. Växlingarna mellan sociologisk och antropologisk forskning som rör vår samtid, och de evolutionspsykologiska spekulationerna bildar i min läsning inte den fruktbara syntes som Rotkirch vill uppstå. Främst för att jag, till skillnad från Rotkirch, inte är lika övertygad om evolutionsteorins lämplighet för att förstå frågor om mänskliga relationer. Här riktar sig min skepsis snarare mot evolutionspsykologin än evolutionsbiologin, trots att det, när det gäller t.ex. parningsbeteende är svårt att dra klara skiljelinjer mellan de två.

Evolutionpsykologin, det vill säga försöket att förklara det mänskliga psyket som en produkt av evolutionär anpassning, är ett vetenskapsområde omgärdat av kontroverser. Även om det står klart att våra känslomässiga reaktioner är förankrade i vårt liv som biologiska organismer, finns det många teoretiska och metodologiska frågeställningar som behöver ställas. Speciellt gäller det här risken att smyga in ideologiska ställningstaganden och värderingar i definitionen av de begrepp man tänker sig undersöka som är mer representativa för våra historiskt betingade föreställningar om hur allting är än de bakomliggande processer som man vill klarlägga.

Rotkirch signalerar också att hon är medveten om kontroverserna kring evolutionpsykologin. I den mån hon nämner kritik mot forskningsansatsen verkar det dock oftast röra sig om människor är kritiska mot att människor alltför mycket framställs som biologiska varelser, kvinnan som vandrande äggstockar, mannen som spermier (s. 264). Därmed uppmärksammar hon inte hur en viktig kritik handlar om sättet på vilken man tänker sig få kunskap, och inte enbart om vad den kunskap man säger sig besitta har för konkreta konsekvenser.

Hon undviker ändå skickligt vissa fallpropar i evolutionspsykologiska förklaringsmodeller. Hon gör t.ex. inte misstaget att anta att vi ur evolutionära fakta kan dra normativa förhållningssätt om hur vi bör förhålla oss. Att mamman betyder mest, betyder t.ex. inte att pappan inte har och kan få en oerhört viktig roll. Hon betonar också att hur vi gestaltar samhället inte är en fråga för biologer, utan ska vara uttryck för människors politiska vilja. Hon är också väl medveten om den diversitet som finns i olika familjeformer. T.ex. pekar hon på att det centrala i vikten av två föräldrar inte nödvändigtvis är att de är en man och en kvinna. Barn med homosexuella föräldrar mår inte sämre, utan kan tvärtom må bättre. På så vis är boken inte ett exempel på den reduktionism som många vulgärevolutionära beskrivningar av t.ex. vår sexualitet är.

Den största svårigheten i att ta till mig boken ligger ändå i hur vetenskapen framställs och här är själva den populärvetenskapliga idén att lättfattligt presentera forskningsresultat för en allmän publik del i problematiken. Genom att bara plocka ut resultaten, som ett slags obestridliga fakta, utan att desto mer ägna uppmärksamhet åt de olika metoder och sätt

att tillämpa metoder olika vetenskaper använder sig av, blir det svårt att ta ställning till hurudana resultat vi har att göra med.

Rotkirch gör inte desto mer arbete för att klart sammanfatta sina vetenskapliga data. En mängd frågeställningar introduceras och möjliga politiska implikationer antyds men följs inte desto mer upp. Läsaren blir på så vis stående ensam med en mängd forskningsresultat under en mycket allmän rubrik, som vänskap, och ställd inför uppgiften att själv göra något av dem. Det här öppnar förstås upp för läsaren att fritt associera till sitt eget liv och bilda sig egna uppfattningar om hur saker ligger till. Med det lite tvivelaktiga tillägget att han eller hon har vetenskapen i ryggen. Det här kan säkert uppfattas som tankestimulerande. För mig blir intrycket snarast förvirrande.

Vid sidan av den förmenta objektivitet som förmedlas i framställningen av vetenskapliga resultat, ställer bokens mer personliga inslag också frågor. Ett framlyftande av forskarens person och liv har visserligen blivit ett mer allmänt drag inom vetenskapen, och kan förstås som en aspekt av samhälle som kräver alltmer individualiserande åtgärder för att locka läsare.

Evolutionpsykologin, det vill säga försöket att förklara det mänskliga psyket som en produkt av evolutionär anpassning, är ett vetenskapsområde omgärdat av kontroverser.

Och visst utgör de en lockelse, och en möjlighet att antingen förhålla sig mer positivt eller mer negativt till författaren utifrån personliga preferenser. Författaren blir inte bara en insatt forskare, utan en medkännande väninna eller en erfaren mor som ger råd åt unga föräldrar.

De personliga betraktelserna är säkert tänkta som ett slags illustrationer av de slags vardagliga familjära problem som i boken tänks få en lösning. Andra gånger är de mer lättsmälta sätt att antingen introducera eller sammanfatta en problematik. De blir ändå mest problematiska då de får rollen att fungera som ett slags stöd för de teorier och spekulationer som Rotkirch vill föra fram. Specifika personliga reaktioner upphöjs till allmängiltiga sanningar för att de sammanfaller med de svar teorierna ger, och teorierna tycks få en bekräftelse i den personliga erfarenhet som refereras. Här uteblir den känslighet som Rotkirch i övrigt visar för den diversitet av personliga reaktioner som är möjliga. De teorier som hon presenterar behöver inte heller försvaras i ljuset av motstridiga känslor och reaktioner. Det här försvagar, snarare än förstärker mitt intryck av de lösningar och förklaringar boken vill ge.

Camilla Kronqvist är doktor och forskare i filosofi vid Åbo Akademi